

ABSTRACT

Kormos Erik

**„TÉRJETEK MEG...”
AZ AKKOR ÉS
A MOST IDŐ-
ANOMÁLIÁJÁNAK
FELOLDÁSA**

Jesus' radicalism is based on the fact that the pious religious image we have of Jesus is fundamentally different from the image Jesus Christ had as a historical person. Radicalism was never strange to the Old Testament prophets and is thus intrinsic to Jesus' prophetic role. It is also fundamental that prophetic radicalism should manifest itself towards the internal institutions of religion: priests, Levites, Pharisees, etc. The question is how to highlight parallels between the religious conditions of that current age and those of days. Understanding the Greek language's duality of *tempus* and *actio* brings us closer to the message of Jesus two thousand years ago, which is still relevant today.

KEYWORDS: time, anomaly, Jesus, radicalism, prophecy

Bevezetés: Jézus radikalizmusa

A kegyességi gyakorlatban Jézus Krisztus a beteljesedett próféciák jegyében leginkább az ézsaiási „szenvedő szolga” szerepében tűnik föl.¹ Ezt a képzőművészetén túl mára a filmművészet több alkotása is megragadta, például Franco Zeffirelli klasszikus Jézus-filmje. Ennek ellenére számos próbálkozás született már arra, hogy az igazi Jézus emberi kinézetét rekonstruálják.² Jelenleg az orvosszakértői vélemények alapján Jézus egy izmos, egészséges, de nem túl magas (150–165 cm), a saját etnikumának jegyeit magán hordozó férfiú lehetett 30–33

1 REVENTLOW, Henning Graf: Basic Issues in the Interpretation of Isaiah 53, in BELLINGER, W. H. – FARMER, William R. (eds.): *Jesus and the Suffering Servant*, Eugene, Wipf & Stock, 1998, 23–38.

2 Milyen volt Jézus?, *444.hu*, 2022. 12. 24. URL: <https://pendulum.444.hu/2022/12/24/milyen-volt-jezus> Utolsó letöltés: 2024. 05. 14.

éves korában. Ez teljesen ellentmond annak a kegyes hagyománynak, amely sokak hitvilágában ott él, illetve a képzőművészetek ihletője volt évszázadokon át.³

Nincs ez másképpen a teológiában végzett kutatások eredményét illetően sem. Christian Theodorus Vriezen (1899–1981) ószövetségi teológiájában az első legalább 30 oldalt az Újszövetség születésének szenteli.⁴ Szerinte Jézus radikális prófétai üzenettel fordult a nép felé. Ebben a radikalizmusában leginkább Hóseás prófétára hasonlít.⁵

Nem olyan párhuzamról van szó, amelyet meg lehet jelentetni a nyomtatott Bibliáink citátumai között, hogy mely mondat felel meg a Hóseás könyvében valamely evangéliumi logionnak. Leginkább az emberi karakterek hasonlósága és a kritikai attitűd tekintetében lehet párhuzamot vonni: Hóseás perlekedik a néppel, ahogyan Jézus is teszi. Egyes kijelentéseiből pedig arra lehet következtetni, hogy egyáltalán nem nyájas és szelíd szavakkal szólította meg a hallgatóságot. Néhány példa:⁶

Hóseás: Megszólítja a papokat és Izráel házáat: „Halljátok meg ezt, ti papok! Figyeljete, Izráel háza! ...” (Hós 5,1)

Jézus: „Jeruzsálem, Jeruzsálem, aki megöled a prófétákat, és megkövedez azokat, akik hozzád küldettek... (Mt 23,37)

Hóseás: „Efráim vétkéről és Samária gonoszágáról beszél...” (Hós 7,1)

Jézus: Jeruzsálemet siratja és Sodoma Gomora elviselhetőbb ítéletéről beszél, azokhoz a városokhoz hasonlítva, ahol nem fogadják be Jézust és a tanítványait. (Mt 11,21)

Hóseás – szerinte Izráel „paráználkodással elszakadt Istentől” (Hós 9,1)

Jézus pedig „parázna és gonosz nemzettségről” beszél (pl. Mt 12,39), amely jelet kívánna, de nem érti az ő jeleit.

3 A Jézus-ábrázolások nem csupán etikai kérdéseket vetnek fel, hanem a II. Niceai Zsinaton (787) preferálta is az egyház, hogy miénél szélesebb körben terjesszék a kegyes Krisztus képét: Jézus Krisztus ábrázolása, in *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest, Szent István Társulat, 1980. URL: <https://lexikon.katolikus.hu/J/J%20C3%A9zus%20Krisztus%20C3%A1br%20C3%A1zol%20C3%A1sa.html> Utolsó letöltés: 2024. 06. 12.

4 VRIEZEN, T. Ch.: *An Outline of Old Testament Theology*, Newton Centre, Charles T. Bradford Company, 1966, 2–10.

5 Hasonló gondolatokat vet föl: GIDDENS, Donald Louis: *Jesus in the Minor Prophets. Hosea – Malachi*, Greenville, Lulu, 2005, 19–20.

6 A megadott példák tekintetében nem teszünk különbséget a Q forrásnak megfelelően a redakció és a logia között. A szinkronikus megjelenést, illetve a kánonkritikai megközelítést vesszük alapul: WALL, Robert W.: Canonical Criticism, in PORTER, Stanley E.: *Handbook to Exegesis of the New Testament*, Boston – Leiden, Brill, 2002, 291–312.

Ez a radikalizmus gondolkodásra serkent bennünket: vajon mi áll Jézus igehirdetéseinek hátterében, illetve honnan ered a kegyes hagyomány,⁷ amely próbál egy nyájas, szelíd Jézus-képet festeni?⁸

Isten országa eljövételének a fenyegetése

A radikalizmus megnyilvánulásának egyeik legerőteljesebb formája a „térjete meg (μετανοείτε)!” felszólítás. A μετανοέω, amennyiben a zsidó népnek, de legfőbbséppen a vallási vezetőknek szólt, a legszigorúbb intésnek minősült.⁹ Ennek a felszólításnak pedig két arculata van: 1) az itt és most mellett a 2) hogyan. Az egyik *időhatározói*, a másik *módhatározói* értelmű.¹⁰

Nem árt megjegyezni, hogy a μετανοείτε így, *imperativusban* mindössze háromszor jelenik meg az egész Újszövetségben (Mt 3,2; Mt 4,17 és Mk 1,15),¹¹ ebből kétszer hangzik el Jézus szájából Máté és Márk szerint, egyszer pedig Keresztelő János megtérésre hívó prédikációjának részleteként került lejegyzésre. Keresztelő általában szólítja meg a népet, de a Mt 3 szövegéből tudjuk, hogy vallási vezetők is mentek kíváncsiskodni a Jordán partjára:¹² vajon ki lehet az a János:¹³ – Ebből pedig lehet arra következtetni, hogy Keresztelő nekik is szánta radikális, megtérésre hívó, kimondottan parancsoló üzenetét.¹⁴ A Mt 4,17 szerint, amikor Jézus kezdte hirdetni a megtérésre hívó üzenetet, kezdetben a „Jordánon túli (בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן)¹⁵ terület”, Galilea (ill. a Dekapolisz) volt a cél. Mivel ott történt gyógyítási narratívákat rögzítettek az evangélisták, vélhetően Máté azt indirekt módon szánja a zsidóságnak: Jézus tanítványait is onnan hívja el (Mt 4,18-22).¹⁶ Hasonló a helyzet a Mk 1,15-ben is. Ez pedig azt jelenti, hogy

7 A témát kiválóan összegzi: VERMES Géza: *A zsidó Jézus. Ahogy egy történész az evangéliumokat olvassa*, Budapest, Osiris Kiadó, 2005, 139–210.

8 HAASE, Wolfgang: *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der Neueren Forschung*, Band II., Berlin, Walter de Gruyter, 1982, 55–60.

9 VARGA Zsigmond: *Görög – magyar szótár az Újszövetség inataihoz*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1996, 621–622.

10 LIDDEL, Henry George – SCOTT, Robert: *Greek – English Lexicon*, Oxford, Clarendon Press, 1843 (Reprint, 1961), 1115.

11 A Bible Works 7.0 kereső szoftver eredményeképpen, illetve PERSCHBACHER Wesley J.: *The New Analytical Greek Lexicon*, Massachusetts, Hendrickson, 1994, 273.

12 GIBSON, Shimon: *Keresztelő János barlangja. Az evangéliumi történet történelmi valóságának első régészeti bizonyítéka*, ford. BOROS Attila, Debrecen, Gold Book, 2004, 126–156.

13 THEISSEN, Gerd: *A Theory of Primitive Christian Religion*, London, SCM Press, 2003, 240–245.

14 Nem kizárt, hogy a héber jussivus állhat a háttérben: KORMOS Erik: *Az újszövetségi írásmagyarázat kézikönyve*, Pécel, Adventista Teológiai Főiskola, 2024, 235–238.

15 A frázis átvitt értelemben a zsidóság számára azt a területet jelentette, ahol már „félni kellett” az idegenektől. Jelentősége, hogy az Ószövetségben a Genezistől egészen az 1Sámuelig összesen -27szer fordul elő. A zsidó közösségekben (messiáshívó zsidók) között ma használatos héber Újszövetségben is ezt a frázist használják a nevezett helyeken: SOCIETY FOR DISTRIBUTING HEBREW SCRIPTURES (ed.): *The New Testament of Our Lord and Saviour Jesus Christ (in Biblical Hebrew Language)* - הברית החדשה העתה חדשה מלשון יון ללשון עברית, Middlesex, The Society for Distributing Hebrew Scriptures, 1993.

16 CASPARI, Chretien Edouard – EVANS, Maurice, J. Maurice: *A Chronological and Geographical Introduction to the Life of Christ*, Eugene, Wipf & Stock, 2023, 77–106.

ez is inkább a zsidóság felé szóló üzenet, nem pedig a pogányságnak szánt egyértelmű parancs,¹⁷ amely nekik mutatná be Jézust.

Ezzel egyetemben a μετανοείτε olyan kifejezés, amelynek átvitt értelmű áthallásos jelentései voltak, s amelyeket ismerhettek az intertestamentális időszakból.¹⁸

Ha a Makkabeusok szabadságharcától számolunk Jézus koráig, legalább 150 messiás(ön)jelöltet jegyeztek fel.¹⁹ Legtöbbjük programja a „szabadítsuk fel Izráelt az elnyomó hatalom alól” volt.²⁰ Ebbe tartozott az adófizetés kérdése is, amely később, de nem a Makkabeus háború következményeként, az Augustus császári érában a tartományok vonatkozásában nem volt több, mint 2,5%. Az ez elleni rebellió nagyon is radikálisnak és értelmetlennek tűnik mai szemmel nézve.²¹

Jézus korára változott a helyzet: rosszabb lett, de ezt elsősorban a helyi zsidóság önmagának köszönhette.²² Az adóvisszatartás a helyi adók összegének növekedését vonta maga után, csakúgy, mint a lázadások radikális hangneme. Így születtek meg a korabeli „behajtó cégek”, amit például Zákeus vagy Lévi Máté testesít meg az evangéliumokban. Ha haszonra akartak szert tenni, értelemszerűen többet kértek, mint az állam.

Ebben az összefüggésben nem túlzás azt mondani, hogy a μετανοείτε felszólítás az áthallással együtt hasonló lehetett, mint a mi kultúránkban Petőfi Sándor *Talpra magyar!* – kijelentése. Különösen akkor, ha anakronisztikusan a későbbi korokban használják azt lázításra, megfosztva eredeti értelmétől.²³ Elkerülte-e vajon Jézus annak a lehetőségét, hogy félreértsék, és lázítással vádolják, vagy hagyta az emberekre a döntést, szabad utat hagyva a félreértéseknek is, amelyek végül Jézus perében vádként voltak felróhatóak ellene?

Erre a μετανοείτε módhatározói vonatkozásai adhatnak választ.

A Makkabeusok korában szerepet játszott a „szabadság” az „adófizetés” kérdéséhez való sajtáságos hozzáállás attitűdje²⁴ és a fegyveres konfliktus, amely túlzás nélkül

17 Ezt itt különösen is fontosnak tartom megjegyezni: egy mostanában magyar nyelven is megjelenő, várhatóan népszerű oktatási és tudományos segédanyag ennek az ellenkezőjét állítja: STUHLMACHER, Peter: *Az Újszövetség bibliai teológiája*, 2. kötet, *A páli iskolától A jelenések könyvéig. A kánon kérdése és a Szentírás magyarázata*, ford. Koczó Pál, Budapest, Kálvin Kiadó, 2024, 133–147.

18 PARK, Eung Chun: *The Mission Discourse in Mathew's Interpretation*, Tübingen, Mohr Siebeck, 1995, 93–105.

19 HORBURY, William: *Messianism Among Jews and Christians. Twelve Biblical and Historical Studies*, London – New York, T&T Clark, 2003, 35–64, 125–156.

20 ASHLA, Reza: *A zelóta. A názáreti Jézus élete és kora*, ford. JUTAI Péter, Budapest, Scolar Kiadó, 2014, 11–31.

21 GONZÁLEZ-VILLAESCUSA, Ricardo: *Cities and Territories of the Western Roman Empire. 4th Century BC to 3rd Century AD*, Abingdon, Routledge, 2024, 35.

22 TISCHLER, Nancy M.: *All Things in the Bible: An Encyclopedia of the Biblical World*, Volume 1-2., Bloomsbury, Greenwood Press, 2006, 599–600.

23 Lásd a 2024-ben megjelent *Most vagy soha!* című film médiavisszhangját, kritikáját, illetve azokat az áthallásokat, amelyek miatt nem aratott osztatlan sikert: Tovább zuhant a 6 milliárdos Petőfi-film nézőszáma *port.hu*, 2024. 04. 03. URL: <https://port.hu/cikk/mozi/tovabb-zuhant-a-6-milliaridos-petofi-film-nezoszama/article-100864> Utolsó letöltés: 2024. 05. 15.

24 ASHLAN: i. m., 105–112.

mondható gerillahozzáállásnak is, ha a zelóták és a szikáriusok cselekedeteit nézzük.²⁵ A kegyesség táplálta Jézus-kép esetében egyértelműen azt mondhatjuk, hogy Jézus szabadságra való buzdítása lelki értelmű, az adófizetés tekintetében pedig inkább „császárpárti” (idézőjelesen!) volt, a fegyveres felszabadítás tekintetében pedig teljes egészben antimilitarista szemléletet vallott.²⁶

Ezzel egyidejűleg felvetődik néhány kérdés: a kegyes vallásos tanításhoz tartozik, hogy Jézus szabadágra való buzdítása lelki értelmű.²⁷ Az evangéliumok ezt sugalmazzák, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy ezt utólagosan az evangélisták szerkesztése láttatja így velünk. Különösen János evangéliumában fogalmazódik meg: „az én országom nem e világból való...” (Jn 18,36) – de mint általában elfogadott tény, ez az evangélium ad a legkevésbé objektív képet a történelmi tényekről.²⁸

Ugyanez a helyzet az adófizetés kérdésével is. Két ízben találunk erre vonatkozó jézusi liongot. Az egyik híres szlogenné vált, hamar beépült a hagyományba: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré...” (Lk 20,25), a másik a Mt 17-ben a kapernaumi templomadó esete, amely burkolt célzás arra, hogy a régi rendelkezést be kell tartani, akkor is, ha a lévitáknak szánt adóról van szó, és akkor is, ha az állam által szedett egyéb sarcról.²⁹ Kérdésünk: ez az adófizetés-párti megnyilvánulás mennyire tartozik ahhoz a jézusi etikához, amelyet utólagosan a kereszténység akart látni benne, s mennyire tükröz valós képet a korhű adatokhoz képest?³⁰

Ha pedig Jézus valóban antimilitarista szemléletet adott a tanítványainak, felvetődik az újabb kérdés, hogyan került a tanítványok kezébe kard az utolsó este? (Lk 22,38) Egyesek Iskariótes Júdás személyével magyarázzák, aki ez esetben Szikariótesz Júdás lenne (Júdás a szikárius).³¹ Ez választ adna arra is, hogy a Zelóta Simon, Jézus egyik tanítványa (Lk 6,15; ApCsel 1,13) hogyan kerül a belső tanítványi körbe.³² Ezzel egyetemben azonban továbbra is ott marad a kérdés: ha Jézus annyira befolyásos volt a saját tanítványi körében, közvetlen követői miért hallgattak a radikális hangokra is?

E kérdések a görög idő versus világ szemlélettel és a héber versus görög idő fogalmával válaszolhatóak meg.

25 JAGERSMA, H.: *Izrael története*, 2. kötet, Nagy Sándortól Bar Kochbáig, ford. CZANIK Péter, Budapest, [k. n.], 1991, 112–119, 127–130.

26 KAUFMAN, Donald D.: *What Belongs to Caesar? A Discussion on the Christian's Response to Payment of War Taxes*, Eugene, Wipf & Stock, 1969, 17–32.

27 WILSON, Loren Henry: *Free Will and Predestination*, Bloomington, Xlibris Publications, 2011, 21–27.

28 STUHLMACHER: i. m., 214–244.

29 DOUMA, J.: *A Tízparancsolat*, ford. CZANIK Péter, Budapest, Iránytű Kiadó, 1994, 41–44.

30 BARTON, Bruce – COMFORT, Philip – OSBORNE, Grant – TAYLOR, Linda K. – VEERMAN, Dave: *Life Application New Testament Commentary*, Carol Stram, Tyndale House Publ. Inc., 2001, 339–342.

31 FABINY Tamás: *Júdás, az elveszett tanítvány*, Budapest, Luther Kiadó, 2023, 27–36.

32 MEISER, Martin: *A kariatói Júdás egy közölünk*, ford. GERCSI Kálmán, Szeged, JATE Press, 2021, 34–38.

Az „Isten országa” kifejezés időanomáliája

A μετανοείτε felszólítás időanomáliáját a „mert elközelített Isten országa (ἤγγικεν ἂρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν)” indoklás okozza. Az ἤγγικεν (perfectum) azt jelenti, hogy vagy éppen a határán állunk, vagy éppen most léptünk bele.³³

Az időanomália problémáját nem lehet egyértelműen megoldani a „már igen – még nem” teológiájával. Frank Stagg *Újszövetségi teológiájában* azt írja,³⁴ hogy a görög tempusok és aspektusok összetett rendszerében összesen 15 féle igeidő összefüggésében értelmezhető az „eljövendő” vagy éppen „már jelenlévő” Isten országa, amit Jézus a megtérés sürgetésének indoklása gyanánt használ.³⁵ Ez pedig a gyakorlatban azt jelenti, hogy bizonyos nemcsak a múlt számára szolgál olyan tanulságokkal, amelyeket történelmi szempontból értelmezhetünk, hanem akár átnyúlhat a jelenbe is, ami pedig bennünket, különösen egyházi személyeket (sic!) szólít fel, a néppel egyetemben.

A tizenötféle tempus – igeidő árnyalata egy kissé erős túlzásnak tűnik. Valószínűbb, hogy egy görög retorikai gondolatalakzat áll a háttérben, amelyet a nyelvészettudományban *translatio temporum*nak (más néven: metasztázis) nevezünk. Ennek lényege, hogy az igeidők egymás után következő természetesnek tűnő rendjéhez képest „csúsztatást” vagy ugrást találunk. E stílusalakzatnak három tipikus formája ismert:³⁶

- 1) jelenben történő, de nem a jelenben lévő dologról való beszéd,
- 2) az elmúlt dolgokról jelen időben történő számadás,
- 3) az eljövendő dologról jelen időben való megnyilvánulás.

Ezt az alakzatot a magyar irodalom számos neves alakja használja, retorikai jártasságát bizonyítva. Pl. Vörösmarty Mihály *A Guttenberg-albuma* című versében:³⁷ „Majd, ha kihull a kard az erőszak durva kezéből...”.

Nyelvhelyesség szerint *Ha kihull a kard...* lenne, még akkor is, ha ezt a nyelvértékünk nem tartja hibának, habár ez egy conditionális (feltételes) mondat, amelybe a magyar nyelvi szabályok szerint nem kell jövő idejű segédigét (ti. „majd”) tenni.

Ezeknek a típusú alakzatoknak lényege,³⁸ hogy nem definíciók formájában fogalmaznak meg tanításokat, hanem olyan narratívákba rejtve, amelyek tartalmazzák a stílusalakzatokat,³⁹ ez esetben metasztázist, vagyis az igeidő csúsztatását.

33 BINNICK, Robert I.: *Time and the Verb. A Guide to Tense & Aspect*, Oxford, Oxford University Press, 1991, 17–26.

34 STAGG, Frank: *Újszövetségi teológia*, ford. GERZSENYI László, Budapest, TCM, 2007, 127–128.

35 A tempus-aspektus kérdéshez ajánlom a mostanában megjelent monográfiám ide vonatkozó részét: KORMOS: i. m., 190–191.

36 SZATHMÁRI István (főszerk.): *Alakzatlexikon. A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve*, Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2008, 225.

37 Uo., 409.

38 ADAMIK Tamás: Cicero Catilina elleni első beszédének struktúrája, *Antik tanulmányok*, 62. évfolyam, 2018, 129–150, 131.

39 Eredetileg Gorgiásznak (Kr. e. 485–380) tulajdonítják, tőle eredendően pedig gorgiászi figurának is nevezik: SZATHMÁRI István: *A retorikai-stilisztikai alakzatok világa*, Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2003, 40.

A narratív értelmezés szempontjából több ilyen történetet is találunk az Újszövetségben. A leginkább megosztó és legjobban fejtörést okozó elbeszélések azonban a gyógyítási történetek.⁴⁰ Ezek közül válasszuk most ki a *kapernaumi százados történetét*, amelyet háromszor, egymástól kisebb-nagyobb mértékben eltérő módon⁴¹ is megtalálunk az evangéliumokban.⁴²

A Lk 7-béli változattal itt nem foglalkozunk. Ennek oka, hogy nem az Isten országa kérdésre ad választ. E változat leginkább a Lukács által formált stilizált és erősen redukált Jézus-képhez illeszkedik:⁴³ Jézus a pogányok doktora, a nagyvárosok prédikátora, aki megoldja a társadalmi ellentéteket, rómaiak vs. zsidók és pogányok vs. monoteista vallást követők viszonylatában.⁴⁴

A János 4-béli narratíva már a mondanivalóját tekintve is erősen redukált: a messiási jelek sorozataként mint „második jelet” (Jn 4,54)⁴⁵ építi be az evangélista. A jel (δεύτερον σημειῶν) következtében a királyi tisztviselő „hitt ... valamint az egész háza népe” (Jn 4,53), ellenben az őket körülvevők nem tekintették ezt messiási jelnek.⁴⁶ Ennek az elbeszélésnek ennél több szerepe számunkra nincs: az Isten országáról esetleg csak a szinoptikus változatok mellett mint kiegészítő narratíva szól. Ez esetben a jelmutatás is Isten országa jelenlétét vagy eljövételét szolgálja. Vélhetően János apostol feltételezte hallgatóiról, hogy ismerték már a Máté- és/vagy Lukács-féle verziókat.

A bennünket inkább foglalkoztató változat a Mt 8-béli. Ebben olvasható egy bővítmény, ami kimondottan a zsidóságnak szól (Mt 8,11-12),⁴⁷ ezért írja le Máté, de hallgatja el Lukács. Itt egy prezentikus eszkatológiai fordulatot olvasunk:⁴⁸

πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἤξουσιν καὶ ἀνακλιθήσονται – „*keletről és nyugatról sokan jönnek és letelepednek*”. Két futurumot is találunk a szövegben: ἤξουσιν (ἦκω-ból) és ἀνακλιθήσονται (ἀνακλίνω-ból), mégsem fordítja jövő idővel általában senki. Ez a *metasztázis* egyik tipikus gondolatalakzata.⁴⁹

40 KŐSZEGHY Miklós: Igaza van-e a Bibliának?, *IPM Történelem*, 2021/2, 6–9.

41 A bevezetési ismereteket ezúttal tekinthetjük úgy is, mint a közvetítői-hallgatói célcsoportok közötti különbségek áthidalásának egyik lehetőségét: FOWLER, Robert M.: *Let the Reader Understand. Reader-Response Criticism and the Gospel of Mark*, Harrisburg, Trinity Press International, 1991, 31–40.

42 GREEN, Joel B.: *The Gospel of Luke*, Grand Rapids – Cambridge, William Eerdm. Publ. Co., *The New International Commentary on the New Testament* 1997, 281–288.

43 THEISSEN, Gerd: *Az első keresztyének vallása. Az őskeresztyén vallás elemzése és vallástörténeti leírása*, ford. SZABÓ Csaba, Budapest, Kálvin Kiadó, 2001, 346–350.

44 KUHN, Karl Allen: *The Kingdom according to Luke and Acts. A Social, Literary, and Theological Introduction*, Grand Rapids, Baker Academic, 2015, 73–102.

45 HOWICK, E. Keith: *The Miracles of Jesus The Messiah*, St. George, WindRiver Publ., 2003, 202–215.

46 PALMER, Earl F.: *The Book That John Wrote*, Vancouver, Regent College Publishing, 1975, 37–41.

47 RIENECKER, Fritz: *Das Evangelium des Matthäus*, Wuppertal, Brockhaus Verlag, *Wuppertaler Studienbibel*, 1961⁴, 96–100.

48 HAGNER, Donald A.: Matthew's Eschatology, in SCHMIDT, Thomas E. – SILVA, Moses (eds.): *To Tell the Mystery. Essay on New Testament Eschatology in Honor of Robert H. Gundry*, Sheffield, Sheffield Academic Press, *Journal for the Study of the New Testament Supplement Series 100*, 1994, 49–71.

49 SZATHMÁRI: *Alakzatlexikon*, 409.

A metasztázisban az *igeidők* és az *igeaspektusok* egymással való ütközése figyelhető meg. Jézus (mindezidáig) nem talált még olyan hitet, mint a századosé (εἶρον): az aoristos „már igen – még nem” aspektusára kerül a hangsúly.⁵⁰ Ezek után a narratíva írója gyakorlatilag Jézus szavait idézi λέγω δὲ ὑμῖν – jelen időben,⁵¹ nem használja a tanító jellegű példázatok leíró formuláját, az εἶπεν αὐτῷ frázist.⁵² A fordítások mind-egyikében eltűnik az igeidők metasztázisából adódó időbeli csúszás, de ennek ellenére érdemes észre venni a lényegét: **Jézus a múltról beszél, amit átvezet a jelenbe:**

- 1) eddig a pillanatig nem találtam ilyen hitet, de most már igen.
- 2) Ezért *most mondom* nektek, hogy
- 3) *vannak* és
- 4) *lesznek* ehhez hasonló esetek.

A százados számára az új αἰών *mint idő már* megérkezett, de még nem *teljesedett* ki országgá.

A nyelvújítás kora előtti magyar nyelvben ismeretes volt a befejezett és a folyamatos jelen idő használata, amelyet a mai átlag magyar beszélő már nem érzékel.⁵³ A Mt 8,10-ben található (οὐδεὶς τοσαύτην πίστιν ἐν τῷ Ἰσραὴλ εἶρον) szövegrész befejezett jelen idő lenne, ami a „*nem találtam ilyen nagy hitet (mindezidáig)*” fordításban elvben tetten érhető, a gyakorlatban azonban már nem érzékelhető. Ha múlt idő lenne, akkor „*nem találék...*” formában fordulna elő e részlet,⁵⁴ legalábbis a régi Vizsolyi-szövegben.⁵⁵ Sajnos a nyelvújítás ennek sem kedvezett,⁵⁶ és az angol „*I have not found such great faith*” (KJV), illetve a német „*Solchen Glauben habe ich in Israel bei keinem gefunden!*” (LUT) fordításokkal ellentétben a magyar Bibliákból ez már teljesen eltűnt. A Károli-revizióinál (1908)⁵⁷ pedig nem vol-

50 Sajnos a bibliafordításoknál az aoristost gyakran leegyszerűsítik az aoristos historicum szintjére, pedig a klasszikus görögben különösen is hangsúlyos a „már igen – még nem” szemlélet: BINNICK: i. m., 17–26.

51 Ez a megszólítási formula az ún. „direkt diskurzus” nyelvi eszköze, amely kifejezi, hogy a narratívában a beszélő a jelenlévőkhöz szól: WALLACE, Daniel B.: *Greek Grammar Beyond the Basic. An Exegetical Syntax of the New Testament*, Michigan, Zondervan, 1996, 552–553.

52 A narratív értelmezés szerint a „bizony mondom neked” formula identitást teremtő költői fordulat. Ez kölcsönöz eredetnarratíva-szerkezetet a történetnek: „én (Jézus) mondom neked, (most) nem pedig más... innen kezdve dönthetsz arról, hogy követsz-e engem.” Lásd: VIDAL, Fernando: *Piaget before Piaget*, Cambridge – London, Harvard University Press, 1994, 157–168.

53 MATICSÁK Sándor: *A magyar nyelv eredete és rokonsága*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2020, 415–417.

54 Uo., 415–417.

55 *Vizsolyi II.*, Mt 8,10.

56 Az igeidők a magyar nyelvben témához lásd teljes egészében: ABAFFY Erzsébet: Az igemód- és igeidőrendszer, in BENKŐ Loránd (főszerk.): *A magyar nyelv történeti nyelvtana*, II/1. kötet, *A kései ómagyar kor. Morfematika*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992, 120–183.; Valamint: KISS Katalin: Az ómagyar igeidőrendszer morfoszintaxisáról, *Magyar Nyelv*, 101. évfolyam, 2005/4, 420–435.

57 Itt fontosnak tartottam megjelölni az évszámot, mert sokan a „revideált Károli” fogalma alatt a Veritas Kiadó újabb, RÚF-fal összevetett és összeszerkesztett változatát értik. Ez különösen az erdélyi magyar nyelvet használókat jellemzi, Hazánkban is, nem csupán a határon túl.

tak következetesek a készítőik,⁵⁸ akkor még zavart kelthetett a nyelvújítás hatása a gyakorlatban.⁵⁹

Érdeemes észrevenni, hogy ha jelen időben marad a mondat, akkor a százados az eljövendő népek tüposza, ha múlt időben, akkor abszolút értelemben előre vetíti az apokaliptikus beteljesedés képét,⁶⁰ ami már itt van, és a vég felé mutat. A *metasztázis alapján ez a kettő majdnem teljesen egy*, nagy kár, hogy a mai ember ezt a rejtett gondolatalakzatot már nem érzékeli.⁶¹

1. Ez az οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας számára strukturált gondolkodási forma:⁶² itt és most, illetve
2. majd (ἤξουσιν), amikor az eljövendő megérkezik. Minden bizonnyal ebből ered az ellentmondásosnak látszó idői prediktivitás is, amelynek legalább három vetülete van, s amely valójában három az egyben.
3. Mindez a sémita idő- és világszemléletre vezethető vissza, amely lényege a görög nyelvben sérül.⁶³

Tovább fokozhatja a *metasztázis* adta idői defektusokat az aoristos értelmezésének sokszínűsége, például a Mt 12,28-ban: ἄρα ἔφθασεν ἐφ’ ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ – „*már elérkezett hozzátok Isten országa*”.⁶⁴ Az értelmezések közötti különbség abból adódik, hogy itt nem a helyhatározói, hanem a minőségjelzői jelentésre kerül a hangsúly.⁶⁵ A φθάνω aoristosa (*megnyilvánult, megjelent* stb.) ugyanazt a statikus állapotot fejezi ki, ami a kapernaumi százados narratívája esetében is megfigyelhető: a gyógyítás pillanatában nyilvánul meg Isten országának a természete, ami egyébként mindig (aoristos) jelen volt és van.⁶⁶

58 BLACK, Stephanie L.: *Sentence Conjunction in the Gospel of Mathew*. καί, δέ, τότε, γάρ, σύν and *Asyndeton in Narrative Discourse*, Sheffield, Sheffield Academic Press, 2002, 282–331.

59 Ehhez ajánlom még: KORMOS: i. m., 191–200.

60 MENN, Jonathan: *Biblical Eschatology*, Benton Ave, Resource Publication, 2018, 31–35.

61 Lásd a megadott példák tanulásait: FANTIN, Joseph D.: *The Greek Imperative Mood in the New Testament. A Cognitive and Communicative Approach*, New York – Washington – Berlin – Oxford, Peter Lang, 2010, 151–156.

62 A legtöbb narratíva egy közvetítői-hallgatói csoport közötti jól strukturált kommunikációs csatornán jut el. Az evangéliumok közötti különbséget ezzel a modellel is át lehet hidalni: FANT, Gene C. Jr.: *God as Author. A Biblical Approach to Narrative*, Tennessee, B&H Academic, 2010, 109–128.

63 MARCUS, Ralph: Review of Das hebräische Denken im Vergleich mit dem Griechischen by Thorleif Boman. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1952. Pp. 186, *Journal of Biblical Literature*, 73. évfolyam, 1954/2, 111–113.

64 BURTON, E. De Witt: *Syntax of the Moods and Tenses in New Testament*, Edinburgh, T&T Clark, 1894, 9.

65 STAGG: i. m., 129–131.

66 Ez esetben az aoristos ingressiv használatát figyelhetjük meg: WALLACE: i. m., 558–559.

Az időanomália egyik lehetséges feloldása

A görög gondolkodásban az αἰών nem véltelenül jelent *világot és örökkévaló időt* is, amely alapjában véve tér el a héber עוֹלָם-tól.⁶⁷ A politeista gondolkodásban az istenek ideje és a hozzájuk képzelt világok egybefonódtak mint a „halandók” és a „halhatatlanok” αἰών-jai. Ezért az emberi halhatatlanság titka a görögök szerint az emberi αἰών-ból átkerülni az istenek αἰών-jába.⁶⁸ Ezt a gondolatot ragadja meg a görög nyelvű *archetipikus narratívák* legtöbbször,⁶⁹ amelyek mögött azonban az újszövetségi szövegek esetében időnként a héber gondolkodás húzódik meg.

Az עוֹלָם isteni természetének jellemzői miatt a zsidók egy majdan eljövendő Isten országát vártak, a görögök az istenekhez való hasonlóságról vagy az istenné válásról beszéltek. E helyett Jézus Krisztus egy a „már igen és még nem” jelenlévő Isten országáról beszélt:⁷⁰ az isteni és az emberi itt és most találkozhatnak egymással.⁷¹ Amikor pedig az eszkaton (majd) beteljesedik, a kettő véglegesen is egyesül egymással: εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, ami így, ebben a formában nem „örökkön örökké”, hanem *mindörökké*, ahogyan az עוֹלָם fejezi ki azt: Isten és ember azonos tér-idő világban fog élni (vö. Jel 22,5). A héber עוֹלָם statikus, a görög αἰών pedig dinamikus. A dinamizmuson belül lehetséges az igeidők oda-vissza váltogatása, ellenben a héber עוֹלָם-ban az időnek nem a folyamata, hanem a hatása vagy a következménye örök.⁷²

67 ENGHY Sándor: *Halál és élet. Ószövetségi összefüggések*, Sárospatak, Hernád Kiadó, 2015, 153–156.

68 BOMAN: i. m., 154–157.

69 Az „archetípus” mint ősminta kifejezést olyan alkotásnak tartják, amely a későbbiekben mintául szolgál a hasonló alkotásokhoz: archetípus, in RUSZA György: *Az ikon-festészet lexikona*, Budapest, Corvina, 2014, 15.

70 BULTMANN, Rudolf: *Az Újszövetség teológiája*, ford. Koczó Pál, Budapest, Osiris Kiadó, 2003, 18–24, 43–46.

71 E tekintetben érdemes lenne az aoristosok jelentését újragondolni: KORMOS: i. m., 203–204, 206–207.

72 EGERESI László Sándor: *Bibliái héber – magyar szótár*, Budapest, [k. n.], 2022, 505.